

мы, – повышается их взаимная ответственность. Все эти явления и процессы требуют глубокого осмысления, обобщения и отражения в законодательстве.

Ключевые слова: возмещение, вред, реституция, компенсация, социальная помощь, пострадавший.

Tataryn I. I. Damages to the Victim, Harmed by Criminal Offence, under the Laws of Ukraine

The article deals with the law-making practice of Ukraine on damages to the victim, harmed by criminal offence, and some proposals concerning the improvement of national legislation in solving this problem are submitted.

Because of the instable political situation in the world, when the relationship between society and the person, citizen and the state, individual and the collective are complicated, their interests and problems become more organic, their mutual responsibility increases.

All these phenomena and processes need the deep understanding, summarizing and representation in legislation. Herewith, the problem of protection of rights and legal interests of victims in general and the legislative guarantees of damages for these individuals caused by wrongful acts occupies the especially important place. Undoubtedly, the standard (possibility) of real damages to the victim, harmed by criminal offence in our country, as in any other, depends on the efficiency (effectiveness) of basic legislation in which, to some extent, the duty of the state in the face of law enforcement is to support the voluntary and involuntary damages harmed by criminal offence.

Key words: reimbursement, damage, restitution, compensation, social assistance, victim.

Стаття надійшла 30 січня 2017 р.

УДК 343.2

Н. І. Устрицька

**СУДИМІСТЬ ЯК ЗАХІД
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ**

Досліджено судимість як захід кримінально-правового характеру, що впливає на поведінку особи, яка вчинила злочин із метою реалізації цілей кримінальної відповідальності.

Судимість згадується у контексті розкриття змісту кримінальної відповідальності, тобто є реалізацією кримінальної відповідальності. Проаналізовано ознаки та поняття судимості. Встановлено матеріальну і процесуальну підстави виникнення судимості як заходу кримінально-правового характеру.

Ключові слова: судимість, кримінальна відповідальність, покарання, заходи кримінально-правового характеру.

Постановка проблеми. Одним із найстабільніших інститутів кримінального права є інститут судимості. Однак законодавчі новели, пов'язані зі запровадженням категорії «інші заходи кримінально-правового характеру», актуалізували питання поняття заходів кримінально-правового характеру та їх системи. А тому важливим є з'ясування поняття судимості як заходу кримінально-правового характеру. Окрім цього, судимість пов'язана з особою, її правовим становищем, і багато в чому визначає соціальну позицію та роль особи в суспільстві. Це, своєю чергою, вимагає підвищеної уваги до питання про правову суть судимості.

Стан дослідження. Судимість як інститут кримінального права була предметом наукового дослідження і на рівні монографічних робіт, і на рівні підручників із Загальної частини кримінального права та науково-практичних коментарів до КК України. Варто зазначити, що у вітчизняній кримінально-правовій літературі найзмістовніше дослідили інститут судимості: В. В. Голіна, Є. О. Письменський, А. О. Расюк. Заразом чимало важливих і практично значущих аспектів інституту судимості залишаються недостатньо дослідженими. Одним із них є визначення судимості як заходу кримінально-правового характеру. А тому норми про судимість потребують ґрунтовного наукового аналізу за умов всебічного реформування правової системи України.

Метою статті є висвітлення судимості як заходу кримінально-правового характеру.

Виклад основних положень. Відповідно до абзацу 1 п. 2 Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 1-15/99 (справа про депутатську недоторканність) зазначено, що особливим елементом у механізмі кримінально-правового реагування держави щодо особи, яка вчинила злочин, є кримінальна відповідальність. Це форма реалізації державою правоохоронних норм, яка в результаті, зазвичай, полягає в застосуванні до особи, що вчинила злочин, конкретних кримінально-правових заходів примусового характеру через обвинувальний вирок суду [1].

У кримінально-правовій літературі під заходами кримінально-правового характеру розуміємо, передбачені кримінальним законом (Загальною й Особливою частинами), засоби впливу на поведінку особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння з метою реалізації і цілей кримінальної відповідальності та покарання, і з метою відновлення порушеного права, надання медичної допомоги, перевиховання [2, с. 242]. А. М. Ященко пропонує під заходами кримінального характеру розуміти засоби впливу, які передбачені законом про кримінальну відповідальність за вчинення злочинного чи зовні схожого на нього

діяння або суспільно небезпечного діяння, передбаченого Особливою частиною цього закону, пов'язані з обмеженнями чи позбавленнями найбільш значущих для людини прав і свобод або зі звільненням особи від кримінальної відповідальності та покарання чи, навіть взагалі, з її не притягненням до такої відповідальності, і спрямовані на досягнення соціально корисних цілей [3, с. 777].

Отже, в узагальненому виді заходи кримінально-правового характеру можна визначити як передбачені КК України заходи, що застосовуються до особи, яка вчинила злочин або суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України.

Одним із таких заходів кримінально-правового характеру, що обумовлюється вчиненням злочину є судимість. Варто наголосити, що у кримінально-правовій літературі судимість включають у систему заходів кримінально-правового характеру. Наприклад, Г. З. Яремко до різновидів кримінально-правових заходів відносить: 1) призначення покарання; 2) призначення покарання зі звільнення від його відбування; 3) відбування призначеного покарання зі звільнення від подальшого його відбування; 4) відбування призначеного покарання із заміною невідбутої частини покарання більш м'яким; 5) судимість; 6) призначення примусових заходів медичного характеру поряд із покаранням (до особи, яка вчинила злочин у стані обмеженої осудності (ч. 2 ст. 20, п. 2 ст. 93) або вчинила злочин у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання (ч. 3 ст. 19, п. 3 ст. 93)); 7) призначення примусового лікування поряд із покаранням (ст. 96); 8) застосування спеціальної конфіскації (ст. 96-1); 9) застосування примусових заходів виховного характеру у порядку звільнення від покарання неповнолітнього, який вчинив злочин (ст. 105) [4].

О. В. Козаченко, поділивши всі кримінально-правові заходи на примусові та заохочувальні, відносить судимість до каральних кримінально-правових заходів. Зокрема науковець зазначає, що примусові кримінально-правові заходи можна поділити на дві самостійні групи: каральні, тобто такі, застосування яких має на меті здійснити каральний вплив на правопорушника, і такі, які позбавлені мети карати – некаральні кримінально-правові заходи. До каральних кримінально-правових заходів варто віднести покарання та судимість [5, с. 21–22].

Розглядаючи судимість як захід кримінально-правового характеру, доцільно зазначити, що в КК України самої дефініції судимості не закріплено. Зокрема у ст. 88 КК України передбачено правові наслідки судимості, у ст. 89 КК України – строки погашення судимості,

ст. 90 КК України регламентує обчислення строків погашення судимості, а у ст. 91 КК України передбачено умови дострокового зняття судимості. Окрім цього, у ст. 180 КК України зазначено особливості зняття і погашення судимості неповнолітніх осіб. Однак саме ці положення дають можливість виділити ознаки судимості і на основі їх сформулювати поняття судимості.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 88 КК України судимість виникає з дня набрання обвинувальним вироком законної сили і триває до погашення або зняття судимості. Отже, судимість передбачає наявність початкового і кінцевого моментів, а тому носить строковий характер. У літературі зазначається, що обвинувальний вирок суду, який набрав законної сили визнає особу винною у вчиненні злочину та індивідуалізує кримінальну відповідальність [6, с. 150]. Судимість виникає через притягненість особи до кримінальної відповідальності, а тому є однією із форм її реалізації. Зокрема В. К. Грищук виділяє три класичні форми реалізації кримінальної відповідальності: 1) осуд; 2) покарання; 3) судимість. Із них лише осуд може реалізовуватися самостійно. Покарання реалізується не інакше як у поєднанні з осудом і судимістю, а судимість – у поєднанні з покаранням й осудом, якщо він поєднаний із покаранням [7, с. 63–64]. Варто відмітити, що кримінальна відповідальність може бути реалізована і без судимості, якщо засудження винного, виражене в обвинувальному вирокі суду, не пов'язане з призначенням покарання. Тому судимість не є обов'язковим елементом кримінальної відповідальності.

Своєю чергою, з ч. 3 ст. 88 КК України випливає, що судимість пов'язана з покаранням. Вона може виникнути лише з моменту набрання обвинувальним вироком з призначенням покарання, законної сили (ст. 532 КПК України). Положення закону про судимість поширюються на весь строк відбування і основного, і додаткового покарання, а в випадках, передбачених п.п. 5–9 ст. 89, п.п. 2–4 ч. 2 ст. 108 КК України, – і на певний строк після відбуття покарання. Судимість і покарання виражається в тих чи інших позбавленнях і обмеженнях прав і свобод засудженого. Такий нерозривний зв'язок, як гадає Є. О. Письменський, може бути пояснений тим, що покарання та судимість виражають одне й те ж ставлення – ставлення держави до особи, винної у скоєнні злочину. Заразом правова природа покарання відмінна від правової природи судимості, яка насамперед не є продовженням покарання, а більше пов'язана зі засудженням особи за вчинений злочин [8, с. 12].

Згідно з ч. 2 ст. 88 КК України судимість має правове значення у разі вчинення нового злочину, а також в інших випадках,

передбачених законами України. Відповідно до цього положення у літературі виокремлено кримінально-правові та загально-правові наслідки.

Кримінально-правові наслідки судимості охоплюють випадки, коли особа, маючи судимість за раніше вчинений злочин, вчиняє новий злочин, з огляду на що:

1) наявність судимості у громадянина України, іноземця або особи без громадянства, за раніше вчинений за межами України злочин, може враховуватися у разі кваліфікації нового злочину, вчиненого на території України, призначенні покарання за такий злочин і звільненні від кримінальної відповідальності або покарання (ст. 9 КК України);

2) наявність незнятої і непогашеної судимості за раніше вчинений злочин визнається обов'язковою ознакою повторності злочинів (ч. 4 ст. 32 КК ст. 9 КК України) і в передбачених КК випадках може впливати на кваліфікацію злочину, вчиненого повторно (ст. 35 КК України), та призначення покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України);

3) судимість за раніше вчинений умисний злочин (у разі вчинення особою нового умисного злочину) є обов'язковою ознакою рецидиву злочинів (ст. 34 КК України) і у випадках, визначених КК, впливає на кваліфікацію вчиненого (ст. 35 КК України) та призначення покарання (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України);

4) судимість за раніше вчинений злочин (злочини) впливає на утворення кваліфікованого (особливо кваліфікованого) складу злочину;

5) наявність у особи судимості за раніше вчинений злочин у певних випадках, є перешкодою для звільнення від кримінальної відповідальності, оскільки в разі «побудови» юридичних конструкцій окремих різновидів звільнення від кримінальної відповідальності (зокрема передбачених ст.ст. 45–48 КК України) законодавець застосовує формулювання «особа, яка вперше вчинила злочин...»;

7) наявність у особи незнятої чи непогашеної судимості за раніше вчинений злочин певного виду у поєднанні з іншими, передбаченими у законі обставинами, враховується в разі визначення змісту та застосування окремих різновидів звільнення від відбування покарання;

8) наявність у особи судимості за раніше вчинений злочин у певному випадку є перешкодою для застосування (подальшого застосування) до неї звільнення від відбування покарання; наприклад, унеможливує звільнення засудженого від відбування, призначеного судом, покарання за вчинення ним нового злочину (ч. 2 ст. 75 КК України) [6, с. 645].

Наслідки кримінально-правового характеру є потенційними, тобто настають тільки у разі, якщо особа, перебуваючи у стані судимості, вчинить новий злочин.

Під загальноправовими наслідками судимості розуміємо певні правові обмеження, що діють стосовно судимих осіб, які передбачені нормами різних галузей права (крім кримінального) і застосовуються протягом усього або частини строку судимості, але не пов'язані з призначенням покаранням [8, с. 13]. Зазначені наслідки судимості різноманітні за своїм змістом, не всі мають імперативний характер, однакове коло осіб, на яких вони поширюються, строк, протягом якого діють. Загальноправові наслідки судимості встановлені не КК, а іншими нормативно-правовими актами. В разі цього єдиного нормативного акта, який би регламентував це питання, немає. Сутність загальноправових наслідків судимості полягає у тому, що вона є перепорою для займання особою певних посад, зайняття певними видами діяльності (професійної діяльності), а також ураховується в разі встановлення інших обмежень.

Отже, аналіз кримінального закону дає можливість визначити, що: судимість обумовлюється вчиненням злочину; є однією із форм реалізації кримінальної відповідальності; пов'язана з призначенням покарання; має строковий характер і зумовлює настання кримінально-правових і загально-правових наслідків. Такі ознаки простежуються і в науковій літературі. Зокрема Є. О. Письменський визначив, що за своїм змістом судимість характеризується тим, що: 1) становить особливий правовий статус особи; 2) зумовлюється вчиненням злочиним; 3) є наслідком засудження за вчинення злочину; 4) виникає з моменту набрання, обвинувальним вироком суду, законної сили; 5) завжди є результатом призначеного покарання; 6) має чітко визначені часові межі, встановлені кримінальним законом; 7) має персональний характер і пов'язана лише з конкретною особою; 8) означає можливість настання для особи певних правових наслідків (соціально-адаптаційного та правообмежувального характеру); 9) погашається після закінчення строку, визначеного КК України, чи знімається у встановленому законом порядку [8, с. 11].

У навчальній літературі також визначають ознаки судимості, а саме: 1) вона становить специфічний правовий наслідок засудження особи, що виникає після виконання (відбуття) покарання; 2) стосується лише окремого злочину, вчиненого конкретною особою; 3) передбачає наявність початкового і кінцевого моментів; 4) особа, яка має судимість, зазнає певних кримінально-правових і загально-правових наслідків [6, с. 644]. Судимість – це правовий стан особи, що є наслідком

засудження її судом до будь-якого виду покарання, за вчинений нею злочин, який триває з дня набрання обвинувальним вироком законної сили до спливу обмеженого законом строку, або до визнання судом цього строку достатнім і полягає в настанні для особи відповідних наслідків кримінально-правового, кримінально-виконавчого і загальноправового характеру у випадках, передбачених КК України, для досягнення і закріплення мети покарання [9, с. 504].

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 16 «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості» остання визначається як правовий стан особи, який виникає через її засудження до кримінального покарання і, за перелічених у законі умов, тягне настання для неї певних негативних наслідків (п. 1).

Окрім цього, як відомо підставами застосування заходів кримінально-правового характеру щодо осіб, які вчинили злочин є: 1) матеріальною – вчинення злочину; 2) процесуальною – наявність обвинувального вироку, який набрав законної сили (ч. 2 ст. 373 КПК України).

Отже, з урахуванням зазначеного, можна виділити такі важливі моменти. По-перше, судимість обумовлюється вчиненням злочину, тому матеріальною підставою виникнення судимості як заходу кримінально-правового характеру є вчинення злочину. По-друге, процесуальною підставою виникнення судимості є набрання обвинувальним вироком, з призначенням покарання, законної сили. Звідси випливає, що судимість – це захід кримінально-правового характеру, який реалізується в межах кримінальної відповідальності і пов'язаний з покаранням. По-третє, можливість настання кримінально-правових і загальноправових наслідків є важливим запобіжним заходом для впливу на особу, що має судимість. Це також обумовлює визнання судимості як заходу кримінально-правового характеру, що застосовується до осіб, які вчинили злочини.

Висновок. Судимість – це захід кримінально-правового характеру, який застосовується до особи за вчинення злочину, виникає на підставі набрання обвинувальним вироком, з призначенням покарання, законної сили і тягне настання несприятливих правових наслідків.

---

1. Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 1999 року № 1-15/99 (справа про депутатську недоторканність) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

2. Козаченко О. В. Теоретичне визначення поняття та меж застосування кримінально-правових заходів / О. В. Козаченко // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 238–242.

3. Ященко А. М. Заходи кримінально-правового характеру: поняття, зміст і сутність / А. М. Ященко // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 775–783 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pgf/FP_index.htm_2013_3_127.pdf

4. Яремко Г. З. Система заходів кримінально-правового характеру / Г. З. Яремко // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – Т. 7. – № 4 (25). – С. 89–92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/Chaau_2014_7_4_15.pdf

5. Козаченко О. В. Спеціальна конфіскація в системі заходів кримінально-правового впливу / О. В. Козаченко // Новітні кримінально-правові дослідження. – 2015: зб. наук. пр.; відп. ред. О. В. Козаченко. – Миколаїв: Ліон, 2015. – С. 21–25.

6. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.

7. Гришук В. К. Поняття, види, підстави і форми реалізації кримінальної відповідальності / В. К. Гришук // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 (1). – С. 50–65.

8. Письменський Є. О. Інститут судимості в кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Є. О. Письменський. – К., 2009. – 20 с.

9. Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навч. посібник / І. І. Митрофанов; Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. – Одеса: Фенікс, 2015. – 576 с.

Устрицкая Н. И. Судимость как мера уголовно-правового характера

Исследуется судимость как мера уголовно-правового характера, влияющая на поведение лица, совершившего преступление, с целью реализации уголовной ответственности. Судимость упоминается в контексте раскрытия содержания уголовной ответственности, то есть является реализацией уголовной ответственности. Проанализированы признаки и понятие судимости. Установлены материальные и процессуальные основания возникновения судимости как меры уголовно-правового характера.

Ключевые слова: судимость, уголовная ответственность, наказание, меры уголовно-правового характера.

Ustrytska N. I. Criminal record as a criminal law measure

The criminal record is studied as a criminal law measure that impacts behavior of the person, who committed a crime, for the purpose of achieving criminal liability oext of bjectives. The criminal conviction is mentioned in the context of defining the content of criminal liability, i.e. is the implementation of criminal liability.

The criteria and concept of criminal record are analyzed. In particular, the analysis of criminal law gives the possibility to define that criminal record is conditioned by commission of a crime; is one of the forms of the criminal liability implementation; is closely connected with the imposition of punishment; is of fixed term and causes occurrence of criminal law and general law consequences.

The material and procedural grounds of the criminal record origin as a criminal law measure are defined. In particular, the material ground for the origin of criminal record as a criminal law measure is commission of a crime. The procedural ground is entry into legal force of the judgment of conviction with the imposition of punishment. It follows that criminal record is a criminal law measure related to criminal liability. Besides, the possibility of the criminal law and general law consequences occurrence is an important preventive measure for the influence on the person who has a criminal record. This also determines a criminal record recognition as a criminal law measure applied to the persons who committed crimes.

The criminal record is a criminal law measure applied to the person for committing a crime and originates on the grounds of coming into legal force of the judgment of conviction with the imposition of punishment.

Key words: *criminal record, criminal liability, punishment, criminal law measures.*

Стаття надійшла 10 лютого 2017 р.